

Bulgarca-Türkçe *Lügat-ı Şehab* sözlüğüne dair**Embie KYAZİMOVA¹****APA:** Kyazimova, E. (2019). Bulgarca-Türkçe *Lügat-ı Şehab* sözlüğüne dair. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö5), 137-145. DOI: 10.29000/rumelide.606085.**Öz**

Tanzimat döneminden başlayarak 20. Yüzyılın başlarına kadar Bulgarca yazılmış veya yınlanmış Osmanlıca (Türkçe) dilbilgisi, ders kitapları ve lügatler mevcuttur. Türklerin de Bulgarca öğrenme ihtiyaçlarına cevap vermek üzere Bulgar Dili Grameri (1896) ve daha sonra Türkçe-Bulgarca Muhtasar Lügat (1913), Türkçe-Bulgarca, Bulgarcadan Türkçeye Lügat-ı Şehab (1. Cild 1924, 2.Cild 1929) ve Fransızca-Bulgarca-Türkçe gibi lügatler de basılmıştır. Türklerin Bulgarlarla iletişimini kolaylaştırmak amacıyla iki cildten oluşan Bulgarca-Türkçe Lügat-ı Şehab sözlüğü hazırlanmıştır. Bu lügat Mehmet Celilov ve St. Blajev 1.Cildi 1924 yılında, 2.Cildi 1929 yılında Sofya’da Ümit Matbaasında Arap ve Kiril harfleriyle yazılmıştır. Bu çalışmada Sofya’da hazırlanan Bulgarca-Türkçe Lügat-ı Şehab’ ın tanıtılması, içinde yer alan Bulgar dili gramerinin, Kiril harfleriyle yazılmış Bulgarca kelimelerin Arap harfleriyle Türkçe karşılıkları ve günümüz Bulgarca sözvarlığı ile imla ve dil özelliklerinin kıyaslanması hedeflenmiştir. Kiril ve Arap harfleriyle yazılmış kelimeler, söz bölükleri ve dilbilgisi kuralları, günümüz Bulgarca ve Türkçe söz varlığı, dil bilgisi özellikleri, gelişiminde ortaya çıkan değişmeleri gösteren kaynak niteliğindedir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Türkçesi, lügat, Bulgarca, Kiril harfleri, Arap harfleri.**Exploring the Bulgarian-Turkish Dictionary *Lügat-ı Şehab*****Abstract**

Several Ottoman (Turkish) grammars, textbooks and dictionaries written in Bulgarian were published within the period from the Tanzimat to the first half of the 20th c. In response to the interest of the Turks in studying Bulgarian, a Bulgarian Grammar was published in 1896, followed by a Concise Turkish-Bulgarian Dictionary (1913), a Turkish-Bulgarian Dictionary, a Bulgarian-Turkish Dictionary *Lügat-ı Şehab* (Vol. 1 in 1924, Vol. 2 in 1929) and a French-Bulgarian-Turkish Dictionary. The Bulgarian-Turkish Dictionary *Lügat-ı Şehab* in two volumes was intended to facilitate the full-scale communication between Bulgarians and Turks. The dictionary was compiled by Mehmet Celil and St. Blajef by using the Arabic and Cyrillic alphabets and was published in two volumes by “Ümit” printing house in Sofia: Volume 1 in 1924, and respectively Volume 2 in 1929. The aim of this work is to present the Bulgarian-Turkish Dictionary *Lügat-ı Şehab*, to explore the spelling and linguistic features specific for that period, as well as compare the Bulgarian lexis written in Cyrillic and the correspondent Turkish lexis written in Arabic with the lexemes of the modern Bulgarian language. The lexemes written in Cyrillic and Arabic, the used parts of speech and grammatical rules are all sources for studying the history and development of Turkish and Bulgarian. They help us trace and describe the linguistic features and trends in both languages at lexical and grammatical level.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Şumnu Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Şumnu, Bulgaristan), emi_mehmed777@abv.bg, ORCID ID: 0000-0002-0433-6359 [Makale kayıt tarihi: 17.06.2019-kabul tarihi: 18.08.2019; DOI: 10.29000/rumelide.606085]

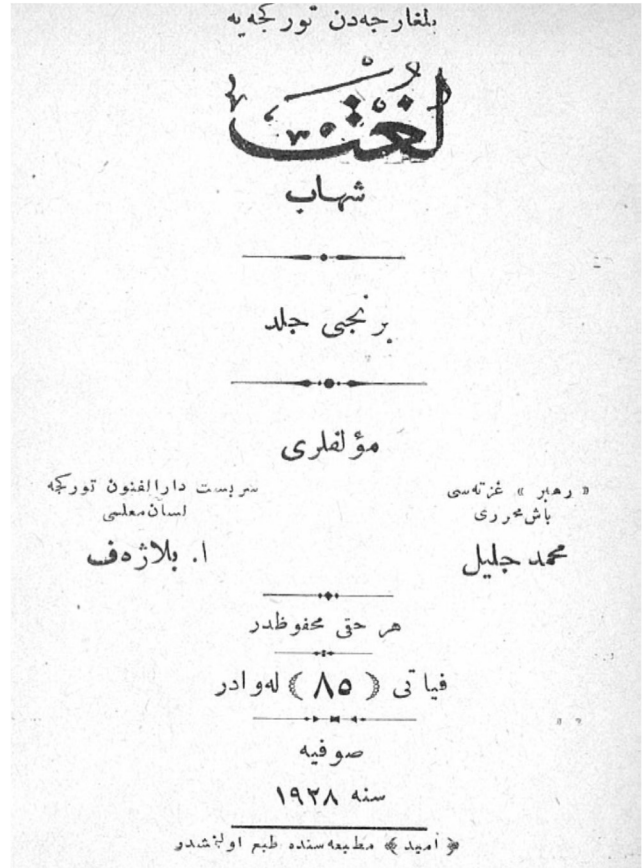
Keywords: Ottoman Turkish language, grammars, Bulgarian language, Cyrillic, Arabic letters.

Giriş

Yabancıların Türkçeyle ciddi olarak ilgilenmeleri gibi Türklerin de Bulgarca öğrenme ihtiyaçlarına cevap vermek üzere 1884 yılında Şumnu'da Halis Eşrefov tarafından hazırlanarak *Bulgar Dili Grameri /Bilgarska Gramatika/* ve daha sonra *Türkçe-Bulgarca Muhtasar Lügat* (1913), *Türkçe-Bulgarca* ve *Fransızca-Bulgarca-Türkçe* gibi lügatler de basılmıştır. Sözlük, geçmişle, bugünle ve gelecekle bağ kuran en önemli kaynaktır. Sözlükler, kültürlerin ve dillerin zenginlikleri nesillere ileten aktarım aracıdır. Bu yüzden çalışmamızda 1929 yılında Sofya'da Rehber gazetesinin baş redaktörü M. Celilov ve Türkçe okutmanı St. Blajev tarafından hazırlanarak Osmanlıca ve Bulgarca yazılmış ve yayımlanmış *Bulgarca-Türkçe Lügat-ı Şehab Sözlüğün* Osmanlı Türkçesi dil araştırmalarındaki yeri ve önemini ele almaktadır. Bu küçük lügat Sofya'da Ümid Matbaası tarafından Kiril ve Arap harfleriyle basılmıştır. Toplam 378 sayfadan oluşan bu lügat iki ciltlidir.

Eserin biçim ve içerik özellikleri:

M. Celilov ve St. Blajev tarafından hazırlanan sözlüğün en belirgin iki özelliği sözlük ve gramer kitabı olmasıdır. Lügatın büyük kısmını sözlük kaplar. Eserin önemli bir özelliği Bulgarca dil bilgisi kuralları Türkçe Arap alfabesiyle ve Bulgarca kelimelerin Kiril alfabesiyle yazılmış olmasıdır. Bu lügatın dili Bulgarca ve Osmanlı Türkçesidir ve Bulgaristan'da yaşayan Türklerin dil sorununu aşmaya yöneliktir. Tek kitap halinde basılıp toplam 378 numaralanmış sayfadan oluşan bu eser iki cilt içerir. Birinci cilt Bulgarca Dilbilgisi kitabı, ikinci cilt Bulgarca-Türkçe Sözlük. Birinci cildin kapağında da belirtildiği üzere 1928 yılında Sofya'da Ümid Matbaasında basılmıştır. Lügatın birinci cildi 19 numaralanmış sayfadan oluşur ve Bulgarcanın grameri hakkında temel bilgiler bulunmaktadır. M. Celilov ve St. Blajev, Bulgaristan Türklerinin ihtiyacına yönelik lügatı hazırlamaya karar vermişlerdir. Sözlük ve dilbilgisi bölümü içeren ilk *Bulgarca-Türkçe Lügat-ı Şehab Sözlüğü*, Bulgarca'yı öğrenmek isteyen köy halkından başlayarak ilim adamın, tüccarın ve esnafın Bulgarca öğrenme ihtiyacını karşılamak ve dil sorununu aşmak için düzenlemiştir.

Eserin dilbilgisi kısmı, yazarların bir iki sözülle başlar:

Bir İki Söz

Bulgaristan'da resmi ve yüksek lisans tahsil Bulgarca olduğundan Bulgaristanlı bir Türk için Bulgar lisanını öğrenmek, bilmek bir ihtiyaçtır. (zorunlu ihtiyaç) Bulgaristan Türkü her hangi bir sınıftan olursa olsun mutlaka Bulgarca bilmek, Bulgarca söylemek ihtiyacından müstağni olamaz.

Bulgarca'yı bilmek bir ilim adamı, bir tüccar, bir esnaf için ne derece mühim ise, bir köylü için de o kadar lazımdır; çünkü lisan bilmeyenler siyasi, içtimai, iktisadi hiç bir sahada faal bir rol ifa edemezler.

Biz bir hizmet-i nacizane olmak üzere birçok emek ve külfetleri ezerek şu lügati tertibe muvaffak olduk. Bu, Bulgarcadan Türkçeye ilk yazılmış lügat kitabı olmakla her ilk eserde olduğu gibi bunda da bazı hatalar olması ihtimali vardır. Fakat bunun, imkansızlık mazeretine ve bizim hüsniyetimize bağışlanması icab etmektedir. Lügatte Bulgar lisanına mal olmuş ecnebi kelimeler Bulgarca gibi gösterilmiştir. Komşuluk ve büyük iktisadi münasebet, Türklerin Bulgarcaya olan ihtiyacı gibi Bulgarlara da Türkçe öğrenmek ihtiyacını temellük ettiğinden lüğatin tertibinden bu cehtinde nazar dikkate alınmıştır.

Baş tarafa mübtedilere Bulgar lisanını öğrenmek ve kendi kendilerine çalışabilmek için açık vazifesi görecek bir gramer hülasesi ilave ettik. Bu da Bulgaristan' da ilk yazılan Türkçe bir gramercigimizdir; bizim şu başlangıcımız, eshab-ı fazıl ve arafatı daha mükemmel lügat tertibine teşvik olursa kendimizi bahtiyar eyleriz.

Ve min Allah-i tevfik.

Sabık müessesat-ı diniye ve vakfiye müdürü Rehber gazetesi muhariri Mehmed Celil

Serbest darü-l funun Türkçe lisan muallimi İstoyan Blajev

Eserin ön sözünde, Mehmed Celil bu lügati, arkadaşı Blajev ve oğlu Şehabeddin'in adına adadığını belirtmiştir. Sözlük çalışmalarının çok emek gerektirdiği ve külfetli olduğunu bu tür çalışmalar yapan kişiler ve matbaacılıkla meşgul olanlar bilir diye ifade etmiştir:

İfade-yi Tabi

Ayvar arkadaşım gospodin Blajev ile oğlum Şehabeddin'in namına ithafen tertibine, muvaffak olduğumuz *Lügat-ı Şehab*'ın tabi ve teşrini bizzat deruhte ettim. Lügat tabi ve neşri ne kadar müşkil olduğunu matbaacılıkla işgal edenler bilirler; fakat milletime bir hizmet-i nacizanede bulunmak azimle bunun maddiği ve manevi iktihamla çalıştım. İlk başladığımızda Bulgar hurufatını olduğu gibi kullanmaya çalışmış isem de bunun kitaba uygunsuzluğu görülmekle hususi kalıpla ayrıca Bulgarca hurufat döktürmek bir daha işe yaramayacak, birçok fazla harfler hazırlamak, her iki lisana aşına mertebe bulmak gibi ağır külfetlere katlandım. Bu külfetlere mukabil beklediğim nimet ise yalnız milletimin beni hayırla yadetmesidir.

Ve minallahi't-tevfik.

Sofya, sene 1928

Mehmed Celil

Önsözden sonra **Açık başlığı** altında Bulgarca Alfabeti, matbaa yazısı ve el yazısı olarak gösterilmiştir. Üç harf hariç, her harfin karşısına Arapça karşılığı yazılmıştır. Bulgarca Ses Bilgisinin özelliklerini alfabeti ele alarak açıklamıştır. Bulgarcada 32 harf var diye belirtilmiştir, onların yazılış ve söyleniş şekli verilmiştir – а, б, в, г, д, е, ж, з, и, й, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ъ, ъ, ѣ, ю, я, ж.

Bulgarca kelimeler Kiril alfabesiyle yazılmıştır ve Bulgarca kelimelerin yazılışı, dönemin Bulgarcasına ışık tutmakla beraber daha sonra günümüz Bulgarcasında görülen ses değişimlerinde işaret etmektedir. Eserin yazı dili reformundan önce yazıldığından dolayı Çağdaş Bulgar Dilinde kullanılmayan bazı harfler görülmektedir – ж, ъ. Şüphesiz dil bilgisi kitabın içeriği günlük hayata ve bazı durumlara çözüm üretmeye yöneliktir.

Konuların sınıflandırma ve adlandırılmalarında Bulgar gramer kalıp ve terimlerinin etkisi görülmektedir. Söz bölükleri Kiril ve Arap harfleriyle yazılmıştır. Eser 11 bölüm içermektedir:

1) Съществително име [İsim] اسم, 2) Род [İsimlerde Keyfiyet] اسم لردمكيفية, 3) Множествено число [cem] جمع, 4) Падежи [Ahval-i İsim], 5) Член [Harf-i Tarif] تعريف حرف, 6) Прилагателно име [Sıfat] صفت, 7) Числително име [Esmâ-i adad] 8) Местоимение [Zamir] ضمير, 9) Спрежение [Tasrif] 10) Причастие [Feri Fiil] فرع فعل, 11) Предлози [Edatlar]

Dilbilgisi kitabının önemli bir özelliği, gramer kurallarının Osmanlıca açıklanması, örnekler hem Bulgarca hem de onların karşılığı olan Türkçe kelimelerin Arap alfabesi ile yazılmış olmasıdır.

Birinci bölümde İsimler ele alınmıştır ve Bulgarcada isimler اسم خاص [ism-i has] собствено име ve [ism-i cins] нарицателно име iki çeşit olurlar diye belirtilmiştir ve Kiril harfleriyle yazılmış örnekler yer almaktadır – Иванъ, Ахмедъ; село, човек.

İkinci bölümde اسم لردمكيفية [İsimlerde Keyfiyet] Род Bulgarca isimler مذكر [müzekker] мъжки род, مؤنث [müennes] женски род и متوسط [mutavassit] среден род cinstе olurlar - بابا [baba] баща, دده [dede] дѣдо. Türkçede ise Bulgarcada olduğu gibi herhangi bir cinsiyet kategorisi yoktur.

Yazarlar, Cem جمع [cem] çoğul – множествено число başlığı altında teklik çokluk kurallarına detaylı bir şekilde değinmektedir ve örneklerle de ispatlamaktadır - بلبل [bülbül] славей, بلبلر [bülbüler] славеи, آل [el] рж-ка, اللر [eller] рж-це

اسم احوال [Ahval-i İsim] Ad Durumlar – Падежи: Bulgarcada Ahval-i isim dördtür: 1. Mücerred (иминителен падеж), 2. Meful ile (дателен падеж), 3. Meful bi (винителен падеж), 4. Münadi (звателен падеж).

تعريف حرف [Harf-i Tarif] – Член: Harf-i Tarif kelimeleri muin, marife уарmak için isim, sıfat ve zamirlere getirilir. Mezkür isimler fail oldukları vakit harf-i tarifleri ъмъ, ямъ lahikalarıdır; meful oldukları vakit я-alahikaları alır.

Faile misaller: kanun şiddetlidir (законът е строг), beygir gece de görür (конят и нощем вижда)

Mefule misal: ben kanunu biliyorum (аз зная закона)

Müennes isimlerle ve я-а ile nihayetlenen mezkür isimlerin harf-i tarifi ma lahikasıdır.

anne (майка), muin anne (майката)

hala (леля), muin hala (лелята)

Mezkür: baba (баща), muin baba (бащата), hakim (съдия), muin hakim (съдията)

Mutavassıt isimlerle *o* ile nihayetlenen akraba isimlerinin harf-i tarifi *molahikasıdır*.

belli çocuk (дете-то), belli dede (дядо-то)

Cemilerin her üç kifayetinde harf-i tarif **та-тѣ** lahikasıdır: parmaklar (прѣсти-те), ayaklar (нозе-те), gözler (очи-те), çocuklar (деца-та), arabalar (коля-та), yollar (пѣтища-та).

Bulgarcada sıfatlar esasen üç kısma ayrılır: sıfat-ı tavsifiye ‘качествено прилагателно’, sıfat-ı temlikiye ‘притежательно прилагателно’, sıfat-ı nisbiye ‘относительно прилагателно’.

Sıfatlar aid olduğu ismin evveline gelirler: küçük çocuk (малко дете) gibi.

Sıfatların evvelinde **по** edat-ı tafdil, **най** edat-ı mübalağa ifade eder: daha yüksek (по-висок), en yüksek (най-висок) gibi.

Bazı sıfatların evveline **все-пре** gelerek mübalağa ve tafdil yapılır: пре-мъдър, все-силен gibi.

İsimlerin ahırına **енъ, истъ** lahikaları getirilerek iki eşya arasında nisbetve mamuliyet ifade edilir: дърв-енъ кръстъ, камен-истъ върхъ gibi. Keza ска, ско, шенъ lahikaları eşyanın ettiği veyahud bulunduğu mahalli ifade eder: сел-ска къща, тукаш-енъ вестникъ gibi.

Аненъ, ененъ, иненъ, уненъ, ътенъ lahikalarıyla teşkil eden sıfatlar cem, müennes ve mütevasıt hallerinde **ни** alırlar: стр-аненъ, стра-ни-о, стр-ни-а, стра-ни-и gibi.

Sıfatlar lahik olduğu isimlerle kemiyet ve keyfiyet hususunda mütabakat ederler ve harf-i tarif kabul edilir.

Sayılar, Esmâ-i adad (Числително име) bölümünde ele alınır. Esmâ-i adadтан ahırlarında *O* bulunanlar **то, а** bulunanlar **та** diğerleri **тѣ** harf-i tarifile marife ve muin olurlar.

Zamir (Мѣстоимение) şu çeşitler belirlemektedir:

Zamir-i şahsi (лично мѣстоимение): ben (аз), sen (ти), o (той) (müennesi тя, mutavvasıtı то)dır, cem’leri biz (ние), siz (вие), onlar (тѣ).

Meful bih halleri: beni (мене-ме), seni (тебе-те), onu (него-го), üçüncü şahsın müennes şekli vardır onu (нея) (kadını).

Cem’ suretleri: bizi (насъ-ни), sizi (васъ-ви), onları (тѣхъ-ги).

Meful ileyh halleri: bana (мене-ми), sana (тебе-ти), ona (нему-му), üçüncü şahsın müennes hali vardır о (ней-й) (kadını).

Cem’ suretleri: bize (намъ-ни), size (вамъ-ви), onlara (тѣмъ-имъ).

Ми-ме, ти-те, му-го, ви-ни, имъ-ги muhaffif şekilleri fiille başlayan cem’lerde fiilin ahırına getirilirler, üçüncü şahsın тя, той, то, тѣ zamirleri yerine işarede онъ, она, оно, они şekilleri kullanılır.

Birinci şahsın zamir-i mükerrerde (възвратно мѣстоимение) vardır: بکا bana (себе-се), بني beni (себе-си); bunların kısa şekilleri fiillere lahik olup failin tekrarına meydan vermeyerek fiil malumu meçhul ve mütevatir yaparlar: اوكرندى öğrendi (научи), اوكرندى (се научи) gibi.

Zamir-i işaret (показателно мѣстоимение): müzekker тоя-този, müennes тая-тази, mutavvasıt туй-това, bu cem'lerигия-тѣзи bunların gaib şekli müzekkerlede оня-онзи müennes оная-оназимütevasıt онуй-онова.

Cem'leri اونل onlar(ония-онѣзи), بويله böyle (такъвъ) gibi; diğer şekiller gramerimizde gösterilecektir.

Zamir-i temlikî (притежательно мѣстоимение): mülkiyet ifade eder zamirlerdir – بنم benim (müzekker мой, müennes моя, mütevasıt мое), بزم bizim (нашъ), سزك sizin (вашъ), onların (тѣхенъ, нейнъ) ve كندى kendi (свой).

Tenbih: ми, ти, му, ни, ви, имъ zamir-i muhaffif suretleri isimlerden sonra yazılır: درسى اونك onun dersi (урокътъ-му) gibi.

Zamir-i istiham (въпросително мѣстоимение)

Zamir-i istihamlar şahıslardan sual edenler: كيم kim (müzekker кой, müennes коя, mutavvasıt кое), نه ne (кое, що), ناسل (какъвъ, каква, какво), كيمكimin (müzekker чий, müennes чия, mutavassıt чие), نه قدر ne kadar (колко), بونلر bunların (кого), كيمي kimi (кому) yahud كيمه kime (на-кого) gibi meful bin ve meful-u ileyh suretleri yapılır.

Zamir-i atfi (относительно мѣстоимение): كيم kimki (müzekker кой, който, müennes която, mutavassıt което); cem' които – bunun diğer bir çok aksamı ve ahvali vardır; burası tafsil-i mahalli olmadığından terk edilmiştir.

Zamir-i gayr-i tayini (неопредѣлительно мѣстоимение): بى birisi (müzekker нѣкой, müennes нѣкоя, mutavvasıt нѣкое); cem' – بىرلى birileri (нѣкои); bunların بىرине birisine (нѣкому, нѣкого) gibi meful halleri teşkil olduğu gibi بىر شى bir şey (нѣщо), هىچ bir şey (нищо) gibi diğer şekilleri de var.

Sıfat şekilleri: нѣкакъвъ, нѣкаква, нѣкакво gibi.

Adad şekilleri: нѣколцина, нѣколко gibi.

Zamirlerin diğer envai var ise de burada yalnız mühim olan baladaki aksamı gösterilmiştir.

Fiillerin Tasrifati

Tasrif (Спрежение): Fiillerin suret tasrifi üç şekildedir:

Birinci tasrif – zaman-hal müfred gayibelerinin nihayetleri harfle nihayetlenen fiillerdir: او قويورمبن okuyorum (азъ чета), او قويورم او okuyor (той чет-е).

İkinci tasrif – иharfiyle nihayetlenen fiillerdir: او صوصيورمبن susuyorum (азъ мълча), او صوصيورم susuyor (той мълч-и).

Üçüncü tasrif – **а-я** harfiyle nihayetlenen fiillerdir: صور بيورم *ben soruyorum* (азъ питамъ), صور بيور *o soruyor* (той пит-а); نقل ايديورم *ben naklediyorum* (азъ пренасямъ), نقل ايديور *o naklediyor* (той пренас-я) gibi.

Fiillerden şahıslar (лица) teşkil eden birinci tasriften – сегашно време müfred gaibenin nihayetindeki **e** harfi hizaf olunarak **я-а, ешъ, е** sem' suretince **емъ, ете, ятъ-атъ** lahikaları ilave olunur.

İkinci tasrifte **u** nin hizafı ile **а,я, ишъ, и** sem' lerinde **атъ, ятъ, ите, имъ** ilave olunur.

Üçüncü tasrifte **я, а** nın hizafı ile **я-а, яшъ, ашъ, ямъ-амъ** sem' lerinde **ятъ-атъ, яте-ате, яме-аме** lahikaları ilave olunur.

Fer'i fiil (Причастие): Bulgarcada iki nevi fer'i fiil vardır: ism-i fail (действително), ism-i meful.

İsm-i fail: fail tarafından yapılmış iştir.

Maazi-yi şuhudinin nihayetinde **хъ** lahikası hizaf olunarak **лъ** lahikası ilavesiyle teşkil olunur: gidiyorum (ход-ехъ), gidiyormuş (ходе-лъ); bunlar aynı zamanda nakli mazi-yi ve rivayet sıygası şekilleridir; bunların ahırlarına zamir-i mülki ilavesiyle mazi-yi nakli, hilaye-yi mazi nakliye-yi sıygaları teşkil olunur:

mazi-yi nakli – минало неопредѣлительно: گيتميشم *gitmişim* (ходилъ съмъ)

hikaye-yi maziyi – минало предварително: گيتميش ايدم *gitmiş idim* (ходилъ бѣхъ)

Terbiye: Bulgar lisan-i tarihinde Rus edebiyatı tesiriyle **ющъ, щъ** ilavesiyle de ism-i fail teşkil olunmaktadır: çıkıyorum (викамъ) fiilden çıkıncı, çıkıran (müzekker **вика-щъ**, müennes **вика-ща**, mütevasıt **вика-що**), çıkıncılar (**вика-щи**).

İsm-i meful – страдателно причастие: maazi-yi şuhudinin

Edatlar (Предлози) için birkaç misal verilmiştir: *سز* siz *ذفي* (nefi) **безъ**, *دن* den (изъ), *اوزرينه* üzerine (**възъ**), *ايچون* için (**за**) gibi.

Harf-i atıf (съюзи): harf-i atıflar iki cümleyi yahud bir cümlemin aynı cinsinden olan aksamını rabıt ederler; bunlar – *دخي* dahi, *و* ve (**и**), *كه* ki (**та**), *صوكرا* sonra (**па**), *كه* ki (**че**), *لاكن* lakin (**ала-но**), *ايه* ise (**а**) lahikalarıdır.

Sözlüğün birinci ve ikinci cildi boş sayfa ile ayrılmıştır. Bulgarcadan Türkçeye *Lügat-ı Şehab*' ın sözlük bölümünün kapağında 1924 yılı belirtilmiştir. Eserin son sayfasında yer alan ve Kiril harfleriyle yazılan kapağında 1929 yılı bulunmaktadır. 1929 yılı eseri tamamlama yılıdır.

Lügat kısmına geçmeden önce yazarlar sözlük hakkında düşüncelerini ve sözlükte kullanılan kısaltmalarını açıklanmıştır.

İfade-yi Meram

Bulgaristan'da yaşayan her bir Türk için Bulgar lisanını öğrenmek bir ihtiyac-ı mübrem olduğu, bilhassa Bulgarca tehsil eden talebe ve tercüme ile iştilal eden zevatın müracat edebileceği Bulgarcadan Türkçeye henüz bir „Lügat“ kitabı telif ve neşir olunmadığını görerek bir hizmet-i nacizane olmak üzere imkan

derecesinde mükemmel bir lügat kitabı vücuda getirmeye gayret ettik. İşbu „Lügat“ de mümkün mertebe kelimelerin ilk harflerinden son harflerine kadar huruf-u hecaye riayet olunduğu gibi isim fiil ve edavat işaret mahsusalarıyla tefrik ve lügatların mecazı manaları da gösterilmiştir.

Takriben 25 000 kelimeyi havi olacak bu lügatın tab'ına ve hatadan salim olmasına itina edilecektir.

Minallahi't-tevfik.

Sözlükteki kısaltmalar iki sütuna ayrılmıştır. Sağ sütunda Arap alfabesiyle yazılmış kısaltma ve Türkçe karşılığı, sol tarfta Kiril harfleriyle kaydedilmiş Bulgarca kelimelere yer verilmiştir.

İlk kısaltma „elif“ harfiyle başlamak üzere Osmanlı Türkçesi ve Bulgarca karşılıkları (kelimeler) yer almaktadır.

{isim]	Сщественно
ث/[isim müennes]	женски родъ
ذ/[ismi müzekker]	мжжкиродъ
ط/[ismi muvasat]	мжжкиродъ
جمع[sem]	Множествено число
صفت[sıfat]	Прилагателно име
ظرف[zarf]	Наречие

Lügatte kelimeler Bulgarca A harfinden başlamak üzere Я harfine kadar alfabetik bir sıralamayla Bulgarca ve Osmanlı Türkçesi kelimeler yer almaktadır. Sözlükte 25 000 kelime bulunmaktadır. Lügat, 5. Sayfadan itibaren Kiril alfabesinin ilk harfi olan А ile başlamakta ve son harfi olan Я' ya kadar alfabetik sırayı takip ederek her harften belirli sayıda kelimenin Bulgarca ve Türkçe karşılığını içermektedir. Lügatte her sayfa iki sütuna ayrılmıştır. Sağ tarafta Kiril alfabesiyle yazılmış Bulgarca kelime ve onun karşısında Türkçe kelime ve açıklama şeklinde verilmiştir. Alfabetik sırayla verilen harflerin altında yer alan kelimelerin düzeninde alfabetik sıraya uyulmuştur.

Örneğin: А, Абажуръ, Абдикация, Абдикирамъ, Абонаментъ...

Б, Ба, Баба, Бабалжкъ ...

Lügatte ъ, ъ, ъ harfleri için örnek bulunmamaktadır ve böyle bir açıklama yapılmıştır:

Ъ: Bulgar elifbasının yirmi altıncı harfi olup arada kesre-I sekile kelime nihayetinde okunmaz; iptidada gelmez kelime başına gelmez, arada kesre-i sekile gibir. Sonda okunmaz. Önde "O" harfi gelirse, yeni yazının "Ö" harfi gibi okunur.

Ь: Bulgar elifbasının yirmi yedinci harfi olup kelime başına gelmez, arada kesre-i sekile gibir. Sonda okunmaz. Önde "O" harfi gelirse, yeni yazının "Ö" harfi gibi okunur.

ъ: Bulgar elifbasının yirmi sekizinci harfi olup (e) gibi okunur. Bugünkü imlada kelime iptidasında yazılmaz.

Lügatteki Bulgarca kelimelerin imlası

Sözlükteki Bulgarca sözcükler, Bulgarca imla kurallarına uygun olarak Kiril alfabesiyle onların Türkçe karşılığı Arap alfabesiyle yazılmıştır. Bulgarca, Türkçede olduğu gibi duyulduğu şekilde yazılan ve okunan bir dildir. Eserin yazı dili reformundan önce yazıldığından dolayı bazı sözcükle Çağdaş Bulgar dilinden farklı yazılmıştır. Günümüz yazılı Bulgarcada sözcük sonunda ъ ya da ъ harfleri yazılmamaktadır /автоматъ, авторитетъ, агентъ, азъ/ ve ж, ъ harfleri kullanılmamaktadır. Bazı yazım yanlışları görülmektedir: Агенция/Agentsya olan sözcük lügatte Агенция/Agentsnya olarak yazılmıştır. Изтичам/iztiçam, изтласквам/iztlaskvam olması gereken kelimeler sözlükte истичамъ/istiçamı, истласквамъ/istlaskvamı şeklinde yazılmıştır. Oyuncu, artis manasındaki актер/aktyor sözcüğü актьоръ/aktyorı olarak yazılmıştır, fakat çağdaş Bulgarcada ünsüzlerden sonra ъо değil de ъо yazılmaktadır. Beğenmek anlamındaki харесвам/haresvam sözcüğü konuşma dilinde telaffuz edildiği gibi аресвам/aresvam olarak kaydedilmiştir. Alkol anlamındaki алкохол/alkohol kelimesi алкооль/alkoolı olarak yazılmıştır.

Lügatteki Türkçe kelimelerin imlası

Lügatte Türkçe kelimeler, genelde Arap harfleriyle yazılan Türkçenin imlasına uygun yazılmıştır. Fakat bu kurala uymayan sözcükler de mevcuttur. Örneğin burun *burun* kelimesi be-vav-re-nun برون şeklinde yazılması gerekiyor fakat be-re-vav-nun برون şeklinde yazılmıştır. Şemseddin Sami, bu tarzdaki yazılışın “galat-ı fahiş” olduğunu belirtmektedir. (Sami, 1317: 310)

Sonuç

1929 yılında Sofya’ da Rehber gazetesinin baş redaktörü M. Celilov ve Türkçe okutmanı St. Blajev tarafından hazırlanarak Osmanlıca ve Bulgarca yazılmış ve yayımlanmış 378 sahifelik *Bulgarca-Türkçe Lügat-ı Şehab Sözlüğü* Türklerin Bulgarca öğrenme ihtiyacına cevap vermek üzere hazırlanmıştır. Sözlüğün en belirgin iki özelliği sözlük ve gramer kitabı olmasıdır. Lügatin hedef kitlesi düşünüldüğünde Bulgarca dil bilgisi kuralları Türkçe Arap alfabesiyle ve Bulgarca kelimelerin Kiril alfabesiyle yazılmış. Lügatı hazırlayanlar M. Celilov ve St. Blajev, dönemin Bulgarcanın ve Türkçenin imla kurallarına uyduklarını ve iyi seviyede yazılı Bulgarca ve Osmanlı Türkçesine vakıf oldukları görülmektedir. Gramer bölümündeki dil bilgisi kuralları ve sözlükteki kelimelerin yazılışı, dönemin Bulgarcasına ve Türkçesine de ışık tutmaktadır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1978). *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)*. Ankara: DTCF.
- Celilov, M., St. Blajev (1929). *Bulgarca-Türkçe Lügat-ı Şehab Sözlüğü*. Sofya.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın.
- Dobrev, İ. (2009). *Tursko Bılgarski Akademiçen Reçnik*. Sofya: İvan Dobrev, Riva.
- Sami, Ş. (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. Der Saadet.
- Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.